

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 28. novembra 1857.

Pogojzdenje Krasa. *)

Kras, čez kterega je železna cesta iz Ljubljane v Terst izpeljana, ni do sedaj že dosti ne v zemljoznanskih ne v kmetijskih zadevah, najmenj pa v narodnem gospodarstvu pregledan in presojen.

Zastonj si prizadevaš v spisih zemljoznancov in zemljioslovcev popolnoma poznati tisti del Evrope, kteremu se beseda Kras prilikuje, in kteri se vleče ob jadranskem morji od Soče tjè do Narente in od morja do Savine meje na Gorenskem, od Ljubljánskega močirja do Zatičine čez Kočevje na Dolenskem in se razprostira daleč na Horvaško in Dalmacijo, se širi večidel po Notrajnskem, Primorskem, Istriškem, Horvaškem in Dalmatinskem.

Tukaj pa ne bomo natanko preiskovali, ali se pešenik ali taselo h kajperu ali zgornji triastvorini, ktera je, kakor zemljioslovci mislijo, poprejšnje morske tla pokrivala, ali spodnji apnénik h kredotvorini prišteva, ali se z dolomitom premenjuje, ali se pa mehkeji in lapórni apnénik poleg Opčine, Sežane, Tomaja, Divača itd. v kaki drugi podobni obliki nahaja, ali se numulitni apnénik stareji, z ostrigami zmešan pa mlaji tvorini vrstuje; — ~~neš~~ namen je zemljo Krasa le od kmetijske strani pregledati. V teh zadevah nam je železnica čez Kras od Ljubljane v Terst marsikaj razodela od lastnost skalovja, ki so se na veliko krajih razkrojile, po kterih so se zemeljne tla bolj natanko razločiti in spoznati dale.

Kraški svét je od drugih planinskih in primorskih zemelj vès drugačen; poveršna zemlja na Krasu ima to lastnost, da ondašnje vode niso v stanu dolin zaliti, ker tečejo le nekoliko časa poverh zemlje, potem se v razne razpoke in votline pogreznejo, tečejo sopet nekoliko časa po podzemeljskih vodotokih cele ali pa deloma in se v kratkem spet na verh zemlje povernejo, po kteri se nekoliko časa pretekajo. H takim vodam prištevamo Reko, ktera se v Škocjanu blizo Britofa v Uremah v jamo pod živo skalo šumeča valí, in pride sopet na Brežini na dan, kjer so tekoče leto vodotok napravili, po kterem je nekoliko vode v Terst napeljane, nekoliko je pa v Timavu v morje hahlá; Pivka teče v postojnsko jamo in pride pri Planini pod imenom Unšica na dan, ktera teče zopet blizo Logatca pod zemljo; in spet pri Verhniki izpod zemlje izvira pod imenom Ljubljánica, ki skoz Ljubljánsko močirje in Ljubljano teče in se pod Zalogom v Savo izliva; ravno tako lastnost ima tudi cerkniško jezero, ki se po mnogoverstnih jamah pod zemljo odceja.

Enakega stvarjenja, kakoršna je poveršnjina Krasa, so tudi podzemljine z neizrečenimi razpoklinami in votlinami preprežene in z apnénikom obzidane, v kterih vodah in cemunih se berložnje ali močerilci (proteus anguinus, človeške ribice) nahajajo.

Razpokline in podzemeljske votline na Krasu so se le po hudih potresih napravile, ker se od drugih ogenjbljavnih razporov nič zapaziti ne dá. In res so kraji ob morji pogostoma potresom podverženi, kakor Kleden, Dvor

in Parč, kjer so se hudi potresi od leta 342 po Kristusovem rojstvu do današnjih časov prav pogostoma nahajali.

Naturni nasledki razpočenih apnénikov so, da se deževnica večidel v razvaline steka in zgornjo rahlo zemljo poplavi, in ravno zato se v enakih krajih vedno voda in dobra rodovitna zemlja pogrešuje, ker v nižjih in podzemeljskih jarkih razpoke in enake razvaline zaliva in zasipa, kar se je semtertjè ob železnici na Krasu nahajalo; pri Prestranku in v Šent Petru so ponikve, ktere so z dobro zemljo za več kubiknih sežnjev globoko nasute.

Nasuta ponikva za postajo v Šent Petru, na severni strani, ki je 150 sežnjev dolga, globoka pa 2 in pol do 3 sežnje, široka pa 15 do 20 sežnjev, je polna dobre rodovitne zemlje.

Take ponikve in jarki, ki so polni dobre in rodovitne zemlje, bi se mogli iztrebiti in zemlja na take puste kraje napeljati, kteri so za novo obdelovanje pripravni.

Naturni nasledki razpoklin in nasipanje pustih krajev z dobro in rodovitno zemljo bi bilo tudi za razne drevésa dobro, posebno za take, ki svoje serčne korenine skorej naravnost navzdol spušajo, kakor hrast, bukev, jesen, hoja ali jelka, oreh, hruška, češnja, kostanj itd. Te drevésa ~~so nahajajo po vsem Krasu v večji ali manjši širjavi razprostrene~~, po tem kakor so pašniki bolj ali manj razširjeni, in kakoršna je živina, ki se po njih pase.

Ondi, kjer jih gojzdnarski oskerbniki varjejo, so lepi hrastovi gojzde, kakor na priliko v cesarskem kobilstvu v Lipici in Prestranku; kjer pa brez vse previdnosti ovcé in kozé pasejo, kakor med Ležecami in Divačem, tam ni nobenega sledú imenovanih drevés, in samo še brinjevi germiči se pokončavnemu zobu požrešne kozé v bran stavijo; drugega germovja tukaj skorej viditi ni.

Da je Kras v dandanašnji stan prišel, je večidel požrešni kozi, ovcí in govedini pripisovati, al k vsi ti žalostni podobi so temeljni kamen — v spominj človeške dobičkarije in kratkovidnosti — njega dni ošabne in prevzetne, zdaj pa obožane Benetke postavile. Benetke so naredile Kras.

Hrasti iz Krasa so bili, na ktere je v lagunah jadranskega morja perva morska gospodovavka svoje bitje opirati zamogla; kraški hrasti so bili nekdanja podstava k tisti moči, pred ktero se je njega dni vès znani svet tresel.

Benetke so temelj postavile h pokončanju gojzdog na Krasu in revni stan Kraševcov poslednjič doveršile.

(Dalje sledí.)

Gospodarska skušnja.

(Ovseni kruh namesto ovsa za konje). Časnik „Allg. Ztg. f. L. u. F.“ pravi, da pri 7 konjih leto in dan čez 200 gold. prišpara, kdor ovseni kruh namesto ovsa konjem zobati daje. Naredí se pa ovseni kruh takole: En cent ovsa se pomeša z 20 funti rěži in v mlin dá, da mlinar oboje na debelo zmelje (šrota); temu drobu se pridene še 5 funtov drobne rezance in potem iz vsega tega kruh speče po navadi. Spečeni kruh se pustí ene dni, da

*) Iz časnika slav. štajerske kmetijske družbe.

star postane; potem se drobno zreže in z rezanco vred kakor navadno oves konju zobati dá. Težkim vožnim konjem se dá na dan 18, lahkim konjičkom 12, jezdni 10 funtov takega kruha. Konjem je kaj vseč in jim dobro tekne. — Dobro je tudi med gori omenjeni drob tudi drobno razsekanega korenja in krompirja primešati; na 100 delov ovsenega drobú 3 dele krompirja.

Gospodarska novica.

(Iz ajde žganje!) Prof. Knobloch je ajdo kemiško preiskoval in pri tem najdel, da ajda ima 3krat tolike štirke v sebi kakor krompir srednje sorte, zraven pa še nekoliko protebnih drobcov, kateri naredé, da so ajdni ostanjki še za klajo veliko vredni, kadar je iz ajde žganje izkuhanilo bilo. V 9. listu parskega časnika „Ztsch. d. l. V.“ popisuje prof. Knobloch na drobno, kako se iz ajde žganje kuha. — Kdo bi bil mislil, da ljuba ajdica bo kadaj še žganjarjem v gerlo tekla!

Natoroznanske reči.

Mravlja.

(Dalje.)

Vsako mravljišče ima nekaj ptujih majhnih živalic v svojem stanu. Imenujemo jih zeljšine uši, ker so res ušem podobne, in vsaki jih je že po bezgu ali po kaki verbi laziti vidil. Tem živalicam so mravlje posebno dobre, nosijo jih na solnce, jih glešajo in jim strežejo, kakor le morejo, tudi hrane jim donšajo in raji same stradajo, da le njih živinica pomanjkanja ne terpi. Te uši so res domača živina celega mravljišča, od ktere sladek užitek dobiva. Te živalice imajo namreč na herbtu dvoje cevi, v kterih se nabira neka sladčica, po kateri mravlje posebno hrepené. Ko pride mravlja do uši, se ji začne prilizovati, jo boža in gladi s tipavnicami toliko časa, da spusti uš po vsaki cevi kapljico one sladčice, katero mravlja željno poserka. Tako gré mravlja od ene uši do druge, da ima dosti. Uši so pa tudi rade pri mravljah, saj se jim nič hudega ne zgodi, mravlje lepo za nje skerbé, kot kmet za svojo molzno živino, in rés kar je kmetu krava ali ovca, to so mravlji te uši.

Naše mravljišče je imelo svoje dni na dveh lepih pristavah veliko te molzne živinice. Na dvéh hrastih namreč, ki sta blizo mravljišča stala, je prebivalo veliko teh uši in mravlje so jih pogostoma obiskovale, dvé terdo uglajene stezi ste peljale do hrastov in poleti v lepem vremenu je romala nepretergana versta mravelj k hrastoma, — ali zdaj je to vse minulo.

Lansko pomlad, bil je prvi lep pomladanski dan, ko so pervikrat mravlje prišle na solnce in so hotle iti gledat, kaj njih živinica dela, — ali kdo popiše njih osupnost in njih strah, ker jojmine prejoj — hrastov ni bilo več. Posestnik gojzda ju je pozimi posekal in ž njima so šli nar boljši in nar slajši dohodki mravljišča rakom zvižgat.

Zdaj imajo pa le malo živinice več, kar jo je domá v hlevu in še en češminjev germ jim je ostal — vse to le senca proti prejšnjemu posestvu.

Topli pomladanski dnévi, ki se zdaj verstijo, so zbudili življenje v jajčkah, ki so do zdaj pri miru na mestu ležale, na ktere so jih delavci spravili. Začnejo se gibati in iz vsacega jajčka zleze červec ali gosenca. Pridnim in skerbnim mravljam dá to posebno veliko opraviti, ker družina se je hudo pomnožila in novorojenci imajo vedno lačne trebuhe in le gledajo, kje bo kaj vgrizniti. Ker si sami še ne morejo potrebnega vsakdanjega kruha poiskati, jim ga donšajo mravlje pridno od jutra do hladnega večera. Domá je vedno sto in sto ust odprtih, ki željno pričakujejo

svojih strežnic. Mravlja prinese hrano v čeljustih in červec odpre svoje usta na široko in zija kot žejni srakoper v gnejzdu. Mravlja ga pita po malem s prinešenim jedilom, katero kot blisk zgine v požrešnem žrelu. Ko bi to dolgo terpelo, bi moralo biti vsih mravelj konec. To je še njih sreča, da terpi to pitanje le nekoliko dni, ker potem se leni trebušniki zapredejo v tenko kožico in iz gosenc postanejo bube, ravno kot se zapredejo svilodi v kokone.

Te bube ljudje navadno mravljiné jajca imenujejo in jih nabirajo za tiče, kterim ta hrana posebno tekne. Bube se morajo pa popred v soparu zadušiti, sicer bi nabiravcu čez nekoliko dni kašo upihale.

Mravljam je kaj zeló vseč, da so ti požeruhi upokojeni, ker zdaj se zamorejo oddahniti in tudi za se bolj poskerbeti, posebno pogosto hodijo zdaj k ušem vas; vse je spet veselo in zadovoljno.

Pa to prijetno življenje terpi le nekoliko dni, ker potem se začnejo bube spet premikati in iz tenke kožice prikobacajo mlade mravlje. Torej se zdaj mravlje sopet bolj doma derzé in pazijo na bube. Ko mislijo, da je prišel čas, pretergajo s čelustmi lahko tenko kožico na onem koncu, kjer ima mlada mravlja glavo. S pomočjo strežnic se izmotajo mlade mravlje iz tesnih celic, pa so še slabe in neukretne. Po vsem životu se jih derzi oska srajčica iz tenke bele mrenice in stareje mravlje jim slačijo to srajčico počasi in skerbljivo, da bi mehkih udov ne ranile. Ko so te zadnje vezi odpravljene, jim dajo precej kaj dobrega jésti in potem, ko so se pokrepčale, jih vodijo po mravljišču in jim skazujejo vse kote in poti, ker zdaj bojo morale same za se in tudi za druge skerbeti. Iz jajčk namreč so se izvalile razun navadnih mravelj tudi možke mravlje in babice, ktere nikoli iz mravljišča ne gredó, torej jim morajo delavci potrebnega jedila donšati.

Novinci so kmalo spoznali svoje dolžnosti in se privadili službe in vsa družina živi veselo in srečno v en dan.

Ali komu se sreča vedno smehlja? Velikokrat pride nesreča, ko se je nobeden nadjal ni. Enega jutra, ko so mravlje komaj ustale in so še na pol zaspane po mravljišču lazile, prilomasti ena, ki je že zgodaj ustala in že na ogledu bila, na mravljišče; veselje se ji bere na obrazu, hitro ošverka nekoliko sester in kmalo je vse na nogah. Več kot tretjina družine se podá urno proti kolo-vozu, kateri je skozi gojzdič peljal.

Mravlja, ki je prijetno novico prinesla, jim kaže pot. Zdaj pridejo na pot in hitro obsujejo poljsko miš, ktera je mertva na sredi poti ležala. To je bil obed, kakorsnega še ne, kar so bele srajčice nedolžnosti slekle!

Ali kjer je sreča, je tudi nesreča, in nesreča je prišla za mravlje zdaj v podobi kolesa na samotéznem vozičku, kterega je star mož s plevédom naloženega pred seboj peljal. Levo kolo gré ravno čez miš — in kjer je pred enim trenutkom še vse živo bilo, je zdaj ostudno mertvišče. Skoraj vse mravlje so poterte od kolesa, kterega je nemila osoda ravno zdaj memo pripeljala. Le malo njih je odneslo peté in te zdaj bežijo od nesrečnega kraja; v sredi peljejo tudi kakega ranjenca, kterega je kolo po sreči le za kako bedro zgrabilo in mu saj še celo glavo pustilo.

To je bila velika zguba za našo družino! Kdo bo zdaj babicam stregel in možke redil, ker peščica srečnih, kteri so splošni uimi ušli, je premajhna, da bi mogla vse dela opravljati? Del in opravil je na kupe, delavcov pa malo.

Preplašeni pribežijo v eni sapi ostali domú in naznajo sestram strašno prigodbo. Velika žalost obide družice, s pobitim sercom obžalujejo svoje sestrice, ktere jim je nemila osoda tako zgodaj vzela. Pa mravlja tudi v žalosti poguma ne zgubi in si vé iz vsake stiske pomagati.

Ko drugo jutro zarja nebo prepne, so naše mravlje že vse na nogah. Nekaj posebnega danes tuhtajo, ker tako